

3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*

Dilek GÜZEL CANDAN**
Gürkan ERGEN***

Özet

Değerler; sosyal hayatı düzenleyen, kişiler arası iletişimi ve etkileşimi yapılandıran daha çok duyuşsal nitelikte olgulardır. İlk olarak ailede başlayan değer aktarımı süreci, daha sonra okul tarafından yürütülür. Önceki yıllarda çocukların daha çok zihinsel ve fiziksel öğrenmeleri üzerinde durulduğu, son yıllarda ise değerler eğitime verilen önemin gittikçe arttığı görülmektedir. Özellikle de evrensel nitelikteki değerlerin kazanımı, çocukların evrensel bir görüşe sahip olması açısından çok önemlidir. Değerler eğitimi okullarda belli dersler aracılığı ile işlenmektedir. Hayat Bilgisi dersi de ilköğretim düzeyi öğrencileri için değerler eğitiminin verildiği derslerden biridir. Bu nedenle bu araştırmada Evrensel İletişim Yayınları'na ait ilköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları (1. ve 2. Kitap olmak üzere), temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz yöntemi esas alınmıştır. Öncelikle temel evrensel değerler ile ilgili olarak kod rehberi oluşturulmuştur. Böylece nitel özellikte olan bu çalışmanın güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada MAXQDA 11.01 programı yardımı ile ders kitaplarında bulunan metinler ve resimler analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara dayanılarak Hayat Bilgisi ders kitapları ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Temel Evrensel Değerler, Değerler Eğitimi, Hayat Bilgisi Dersi

* Bu çalışma Arş. Gör. Dilek GÜZEL CANDAN'ın Yrd. Doç. Dr. Gürkan ERGEN ile birlikte yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiş ve 6-9 Haziran 2013 tarihinde Çanakkale'de gerçekleştirilen "5. International Congress Of Educational Research"de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Araş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

*** Yrd. Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Abstract

Values are mostly the affective features that regulate the social life and construct the interpersonal communication and interaction. The process of value transfer that starts firstly in the family, is carried out by the school afterwards. At first, while children's physical and mental learning were emphasized, it is seen that the importance of value education has increased recently. Especially, the acquisition of universal values is so important for children's having universal vision. Values education is taught via certain courses at schools. Social studies lesson is one of those through which values education is taught for elementary school students. Therefore, Social Studies Textbooks for the 3rd Grade of Elementary Students (the 1st and the 2nd) by Evrensel İletişim Yayınları were analyzed in terms of fundamental universal values. Document survey model, which is among the qualitative research methods, was used in this study. Descriptive analysis was used to analyze the data. Firstly, code guide about the fundamental universal values was formed. Thereby, the validity and the reliability of the study was tried to increase. The texts and the pictures in the textbooks were analyzed with the help of MAXQDA 11.01 program. Relying on the findings, the suggestions about the social studies textbooks were made.

Key Words: Values, Fundamental Universal Values, Values Education, Social Studies Lesson

Giriş

Toplumsal yaşam insana bazı görev ve sorumluluklar, vazifeler yükler. Çünkü diğer insanlarla ve canlılarla yaşamak için belli bir düzenin sağlanmış olması gerekir. İşte tam da bu noktada değerler devreye girer. Düzenin sağlanmasında, insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimin düzenlenmesinde, kararların verilmesinde belli ölçütlerin olması hayatı daha yaşanabilir kılar. Bu nedenle değerlerin toplumsal yaşamdaki önemi yadsınamaz. Literatüre bakıldığında değerlerin felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi birçok alan tarafından incelendiği ve tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Öncül (2000: 281) değer kavramının H. Lotze tarafından felsefeye kazandırıldığını bildirmekle birlikte değer kavramını; birey ya da toplum için nelerin istenen amaç ve nelerin bu amaçlara ulaştırıcı araç olduğunu tanımlayan, toplumsal norm ya da değer yargıları olarak da ifade edilebilen soyut kavramlar olarak ifade ettiği görülmektedir. Bu soyut değerler kavramı, genellikle bireyin kendi öznel inançlarının sonucunda oluşmaz. Bu

değerler genellikle toplum tarafından bireye sunulur ve giderek bireyin bu değerleri benimsemesi için çalışılır. Bir başka ifade ile değerler, bireyin benimseyerek değer ölçütü olarak kullandığı ürünler olarak ifade edilebilir. Bireylerin, değerleri toplumsallaşma sonucunda edindikleri görülmektedir.

İnsanın sahip olduğu üstün nitelikler ve donanımları olarak tanımlanabilen değerler, insanların herhangi bir kişi, varlık, olay, durum karşısında gösterdikleri duyarlılıklarıdır. Değerler, merkezinde insan olan ve insanı değerli kılabilen niteliklerdir (Yaman 2012: 17-18). Merkezinde insanı bulandıran bu değerler aynı zamanda sosyolojik olgulardır.

Fichter (2011: 166-167) değer kavramını sosyolojik açıdan inceleyerek değerlerin gruplar veya toplumun sahip olduğu ölçütler olduğunu belirtmekle birlikte değerleri “... kişilerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyokültürel nesnelere önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütler” olarak tanımladığı görülmektedir. Fichter, sosyal değerleri incelerken şu üç öge üzerinde durmuştur:

- 1- Kendi başına bir değer olan nesnenin kendisi,
- 2- Nesnenin sosyal ihtiyaçları karşılama yeterliliği,
- 3- İnsanların bu nesneyi tatmin verme kapasitesinden dolayı takdir etmesi. Bu nedenle aynı nesneye farklı bakış açılarına göre farklı tanımlamalar yapılabilir. Buna benzer şekilde toplum tarafından belli değerli nesnelere, sosyal değerler ve sosyal değer ölçütleri olarak nitelendirilebilir.

Psikoloji değer konusunu sosyolojiden daha farklı bir şekilde ele alır. Güngör (2010: 28) psikolojiye göre değerlerin önemini açıklarken, değerlerin önemlerinin değerlerin belli bir temele dayanıp dayanmamasından ziyade onun insan davranışlarına yol göstermesi ve yönlendirmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Kısaca değer; bir bireyin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken müracaat ettikleri kıstaslar olarak ifade edilebilir. Bu kıstaslar da toplumların özelliklerine göre farklılaşabilmektedir.

Değerler toplumdaki farklılıkların göstergeleridir, bu durum onların eğitim sisteminde işledikleri değerleri de değiştirmektedir. Yapılan araştırmalar, toplumların farklı değerleri benimsediklerini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda farklı ülke ve kurumların benimsedikleri değerlerin listesi bulunmaktadır.

Tablo 1: Bazı Ülke ve Kurumların Belirledikleri Değer Listesi

Ülke/kurum	Ortak değerler
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, merhamet, görev
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözüm arama.
ABD	Özgürlük, gizlilik, doruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslar arası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı.
İngiltere	Doğruluk, adalet, dürüstlük, güven, öz saygı, sorumluluk, hakkaniyet, insancılık, farklara saygı.
Japonya	Adalet, topluma saygı, doğaya saygı, büyüklere saygı, ebeveyne saygı, çalışkanlık, cesaret, içtenlik, özgürlük, düzen, nezaket, kibarlık, arkadaşlık, alçak gönüllülük, millet

sevgisi, diğer kültürlerle saygı, vatan sevgisi.

(Bu tablo, Arthur (2003), Yıldırım'dan (2007) faydalanılarak Ekşi ve Katılmış (2011) tarafından hazırlanmıştır.)

Değerler toplumdaki topluma, zamandan zamana değişebilir. Çünkü değişim; bazı durumlarda kaçınılmaz olmaktadır. Bireylerin yaşam şartlarının ve standartlarının değişimi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insan hayatını tamamen değiştirebilmektedir. Değerler de insanın söz, davranış ve hareketlerinde hayat bulan olgular olduğu için insan hayatında meydana gelen bu değişimlerden etkilenmektedir. Değişim ve gelişmeler ışığında insanın yaşama bakış açısındaki değişmeye paralel, bu değerlere yüklenen anlamlar da değişmektedir. Bu değişim bazen değerlerin önemini kaybetmesine yol açabilirken, bazen de var olan değerlerin revize edilmesini, yeniden yapılandırılmasını gerekli kılabilir. Burada önemli olan değişim sürecinde; toplumun yapısına uygun nitelikte ve uygun zaman aralığında değişim sürecinin gerçekleşmesidir. Topluma uygun olmayan, toplumsal kurullara ters düşen değerler toplum için kabul edilemez, reddedici nitelikte iken hızlı bir şekilde olan değişimler de insanların uyum sorunu yaşamalarına sebep olmaktadır.

Zaman zaman ortaya çıkabilen bu sorunlar yanında değerlerin toplumsal hayatta bazı işlevleri vardır. Aydın ve Akyol Gürler'e göre (2012) bu işlevler şöyle sıralanabilir:

- Tarihi birikimleri geçmişten günümüze ulaştırırlar.
- Çoğunluk tarafından kabul edilmişlerdir.
- Karar verme, seçme gibi durumlarda kullanılırlar.
- Sosyal hayatı kontrol eden mekanizmalardır.
- Kültürün kuşaktan kuşağa aktarımında önemli rol oynarlar.
- Çevre veya insanlar ile etkileşim halinde ortaya çıkarlar.
- Davranış ve tutumlara etki ederler.
- İstenen, olumlu nitelikteki davranışları sergilemede güdüleyici ve özendirici işlev görürler.
- Farklılıkların, çatışmaların olduğu durumlarda ortak payda sağlarlar.
- Öğrenilebilir, öğretilebilir niteliktedirler. Yani genetik olarak bireylere işlenmiş özellikler değillerdir.
- İnsanlar tarafından yaşanır ve yaşatılır. Bu yönüyle insani niteliktedirler.

- Toplumun beklentilerine ve yapısına aykırı dürtü ve eylemleri sınırlandırır.
- Soyut niteliktedirler. İnsanların davranış, tutum ve hareketlerinde somutlaşırlar.
- Değişim, yok olma, yeniden ortaya çıkma özelliklerine sahiptirler.

Değerler Eğitimi

Son yıllarda toplumsal yaşamda gittikçe önem kaybeden değerlerin, çocuklara kazandırılması, onlara değerlerin aktarılması anne-baba ve eğitimcilerin temel görevlerindedir. Değer eğitimi; çocuğa matematik, fen bilgisi gibi dersleri öğretmek kadar önemlidir. Kişilik, değer edinimi vs erken çocukluk döneminde oluşmaya başlar. Bunların verilmesinde de aileye olduğu kadar okullara da önemli görevler düşmektedir. Özellikle de okullarda verilen değerler eğitimi, sağlıklı bir toplum inşa etmede önem arz etmektedir (Bridge 2003: xii). Sağlıklı bir toplumun temelinde var olan değerler zamanla ortaya çıkan değişimlerden de etkilenmektedir.

Küreselleşme ile insan hayatı maddi ve manevi olarak her anlamda birçok değişime uğramıştır, uğramaktadır. İnsanlar; gelecek nesillere kendi öz manevi değerlerini aktarmayı görev olarak bilirler. Bir yandan da sosyal yaşamda değişim ve gelişimler kendini göstermektedir. Bu değişim ve gelişimler ışığında değerlerin de dönüşüme ve değişime uğraması kaçınılmaz olmaktadır. Bu süreçte insanlar, bir yandan kendi geleneksel özellikleri korunurken, diğer yandan da evrensel bazı nitelikler yakalamaya çalışırlar. Burada önemli olan tamamen bir değerden başka bir değere geçiş değil, sadece değişimler paralelinde değerlerin yeniden yapılandırılmasıdır. Bu yapılandırma işlevini sağlamada eğitim önemli rol oynamaktadır. Eğitim; değerlerin nesilden nesile aktarımını sağlayan önemli bir etkidir. Bu aktarım, bireyin doğal ve sosyal çevresini kontrol altına almasında da etkili olmaktadır. Böylece eğitim; bireyin öncelikle yaşadığı toplumla sonra da dış dünya ile uyumunun sağlanmasında yardımcı olmaktadır (Sevinç 2006: 205-239). Bireyin çevresiyle uyumu sürecinde duyarlıkların kazanılması da söz konusu olabilmektedir.

Değerler eğitimi: insani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel duyarlıkların özümsemesi sürecidir. Değerler; bireylerin kişiliklerini, bakış açılarını, davranışlarını belirleyen önemli unsurlardır. Bu yüzden bireylerin; temel bazı değerleri fark etmesi, kazanması gereken değerleri kazanması, yeni değerler edinmesi, edindiği bu değerleri kişilik haline getirerek davranış değişikliği oluşturması gerekmektedir. Eğitim bir süreç ifade ettiğinden, bireylerin hayatı boyunca devam eden bu değer kazanma ve kazandırma sürecine değerler eğitimi denilmektedir (Yaman 2012:18).

Değerler, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi kişiden kişiye, toplumdaki topluma değişen nitelikte olgulardır. Bazı toplumlarda görülen değerlerin diğerlerinde görülmediği olduğu gibi temel bazı evrensel değerlerin de olabildiği görülmektedir. Değerler ile ilgili literatür incelendiğinde bazı değerlerin temel evrensel değerler olarak kabul edildiği görülmüştür. Bu değerler toplumların genelinde kabul görmüş olup, benimsetilmeye çalışılmış günlük ilişkileri belirleyen temel ölçütler olarak ifade edilmişlerdir.

Literatürden hareketle bu çalışmada belirlenen temel evrensel değerler şunlardır: *Adalet, Aileye önem verme, Barış, Çalışkan olma, Dayanışma, Duyarlık, Dürüstlük, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı olma, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverlik.*

Ülkemizde uygulanan *İlköğretim Eğitim Programı* 2005-2006 yılında uygulamaya konmuştur. Yeni program, öğrenci merkezli bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu programa göre öğrenme; öğrencinin ihtiyaçlarından, ilgilerinden ve değerlerinden hareketle gerçekleşmektedir. Okulda verilen değerler eğitimi; doğrudan programlar aracılığıyla gerçekleştirilebileceği gibi, dolaylı olarak örtük programlar aracılığı ile de gerçekleştirilmektedir. Örtük program; okulda ve sınıfta bireyler arasındaki etkileşimle yaşanan kültürle ortaya çıkan mesajları, öncelikleri, bilgileri, değerleri ve kısaca yaşam tarzlarını içeren, doğrudan amaçları olmayan program türüdür (Yeni Müfredat Raporu, 2005). Bu nedenle okulda var olan arkadaşlık ilişkilerinde, öğretmen-öğrenci diyaloglarında ve sınıf için etkileşimde örtük programlar aracılığıyla değerler eğitiminin yaşantı yoluyla sunulmasının amaçlandığı da söylenebilir.

Türk Milli Eğitim Sisteminin genel amaçları eğitim programlarında yer alır. Genel amaçlar, Türkiye'deki tüm okulların ve bu okullarda okutulan derslerin ulaşmak istedikleri amaçları ifade etmektedir. Kısacası değer öğretimi tüm derslerin ve okulların eğitim programlarında yer alan bir konudur. Var olan değerlerimize sahip çıkmak, korumak, gelecek nesillere aktarmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programlarına değerler eğitimi ile ilgili konular eklemiştir. Öğretim programları incelendiğinde değerler eğitiminin; başta Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Düşünme Eğitimi dersleri ile aktarıldığı görülmektedir (Aydın ve Akyol Gürler 2012: 52).

Hayat Bilgisi dersi temelinde sosyal bilimler ve doğa bilimleri olan çocukların gelişim özelliklerine uygun olacak şekilde hazırlanmış, gündelik yaşama ilişkin bilgiler içeren bir derstir. Bu dersin amacı, günlük yaşamda kullanılabilecek somut etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin daha etkin bir yaşam sürmelerine yardımcı olmaktır. Aynı zamanda Hayat Bilgisi dersi

ilköğretim ikinci kademe derslerinin temelini oluşturması bakımından da önem arz etmektedir (Baysal 2006: 3). Hayat Bilgisi ders programının ve bu dersin amacı aşağıdaki niteliklere sahip bireyler yetiştirmektir. Bu nitelikler şunlardır (Hayat Bilgisi Öğretim Programı ve Klavuzu, MEB: 2009)

Etkinlikler aracılığıyla,

- Öğrenmekten keyif alan,
- Kendisiyle, toplumsal çevresiyle ve doğa ile barışık,
- Kendini, milletini, vatanını ve doğayı tanıyan, koruyan ve geliştiren,
- Gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere, yaşam becerilerine ve çağın gerektirdiği donanıma sahip,
- Değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek,
- Mutlu bireyler yetiştirmektir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programına bakıldığında 1. 2. 3. ve 4. sınıflarda değerler eğitimi yönelik etkinliklerin olduğu görülmektedir. Çeşitli etkinlikler ile çocukların değerleri anlamaları, kavramaları ve bu değerleri benimsemeleri sağlanmaktadır. Hayat Bilgisi dersi, değerler eğitiminin ilköğretim öğrencilerine bu ders aracılığı ile tanıtılması nedeniyle önem arz etmektedir.

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi dersi öğretim programına bakıldığında değerler eğitimi ile ilgili ifadelerin olduğu görülmektedir. Bir öğretim programının uygulanmasından sonra bireylerde gözlenmesi beklenen ve istenen hedefler kazanımlar olarak ifade edilir. Hayat Bilgisi öğretim programında da ulaşılması istenen hedefler, bireylerde gözlenmesi beklenen davranış ve beceriler kazanımlar olarak ifade edilmiştir. İlköğretim Hayat Bilgisi 3. Sınıf öğretim programında yer alan “değerler eğitimi” ile ilgili kazanımlardan bazıları şunlardır (MEB, 2009) :

- *Öğrenciler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların doğal olduğunu kabul eder.*
(Sevgi, barış ve hoşgörü değerleri üzerinde durulur.)
- *Arkadaş seçerken ve kişisel tercihlerde bulunurken olumlu değerleri gözetir.*
(Sevgi, barış ve hoşgörü değerleri üzerinde durulur.)
- *Demokratik uygulamaların üstünlüklerini okul yaşantısındaki örneklerden hareketle tartışır.*(Adalet, hoşgörü, saygı ve sabır değerleri üzerinde durulur.)
- *Kendi sağlığı kadar, arkadaşlarının sağlığını da korumaktan sorumlu olduğunu kavrar.*(Yardımsızlık değeri üzerinde durulur.)
- *Özel günlerin toplumsal paylaşımlar için uygun zamanlar olduğunu kabul eder ve kutlamalar için alternatifler üretir.*(Vatanseverlik, sevgi, barış ve hoşgörü değerleri üzerinde durulur.)

- *Aile üyeleri arasındaki ilişki ve iletişim biçimi ile diğer kişilerle olan ilişki ve iletişim biçimi arasındaki farkı ayırt ederek ailenin özel bir çevre olduğunu kavrar.(Sevgi ve saygı değerleri üzerinde durulur.)*
- *Farklı sosyal ve ekonomik gruplara mensup kişilerin bakış açılarının farklı olabileceğini kabul ederek bu kişilere ön yargısız davranır.(Hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük değerleri üzerinde durulur.)*
- *Aile içinde görev dağılımının adil olup olmadığını sorgular.(Adalet değeri üzerinde durulur.)*
- *Amaçlarına ulaşabilmek için kişisel olarak çaba harcaması gerektiğini kabul eder ve karşılaşılabileceği eleştirilere açık olur.(Sabır değeri üzerinde durulur.)*
- *Aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara karşın bütün insanların aynı gezegeni paylaştıklarını fark ederek, daha iyi bir dünya yaratmak için her bireyin üzerine düşen görevler olduğunu kavrar.(Sevgi, barış ve hoşgörü değerleri üzerinde durulur.)*

Yukarıdaki kazanımlar; ilköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan “değerler eğitimi” kapsamında ele alınabilecek olan bazı kazanımlardır. Kazanımları değerler ile ilgili olanlar ve olmayanlar diye ayırmaktan ziyade değerlerin daha çok ön plana çıktığı kazanımlar ve diğerlerine nispeten değerlerin daha az ön plana çıktığı kazanımlar şeklinde ayırım yapmak daha doğru olacaktır.

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi öğretim programına bakıldığında bu programda “okul heyecanım, benim eşsiz yuvam, dün bugün yarın” olmak üzere 3 tema olduğu görülmektedir. Bu programda temalar altında bulunan kazanımlar aracılığıyla öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir. Her bir kazanımın amacı öğrenciye farklı bir değeri sunmaktır. Ayrıca değerler eğitiminin sadece Hayat Bilgisi öğretim programında bulunmadığı da belirtilmelidir. Değerler, diğer bazı öğretim programlarında yer aldığı gibi, okul içi etkileşimlerden, faaliyet ve diyaloglardan oluşan örtük programın içinde de yer almaktadır.

Eğitim programları; hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme olmak üzere dört bileşenden oluşur. Bu nedenle içerik, eğitim programlarının en temel bileşenlerindedir. Ders kitabı, programda var olan bu içeriği, öğrencilere öğretim ilkelerine göre sunan, eğitim durumlarının en önemli öğelerinden birisi olması sebebiyle önem arz etmektedir. Literatür incelendiğinde bu güne kadar ders kitabı ile ilgili yapılmış farklı tanımlamalar ile karşılaşılmaktadır.

En geniş kapsamı ile ders kitabı; “ilgili öğretim programlarında yer alan kazanım ve açıklamalar doğrultusunda dersin öğrenilmesini

kolaylaştıracak, öğrencilere yardımcı olacak çeşitli örnek, alıştırma, işlenen ünitelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğler etkinlikleri kapsayan yaprakları ayrı ayrı da kullanılabilen basılı eser” olarak tanımlanabilir (Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği, 2012). Ders kitapları eğitim öğretim ortamlarında kullanılan vazgeçilmez kaynaklardır. Eğitim programları değişse bile yeniden revize edilerek, eğitim ortamlarında işlevlerini sürdürmeye devam eden bu kitapların eğitim öğretim açısından işlevleri ve önemi yadsınamaz (Güzel ve Şimşek, 2012: 7).

Büyümekte ve gelişmekte olan çocuğa, aileden sonraki toplumsal hayatın ilk basamağı olan okulda değerler eğitimi öncelikli olarak Hayat Bilgisi dersleri aracılığıyla verilmektedir. Hayat Bilgisi dersleri; toplumsal yaşamın çeşitli kurallarını, yasalarını, değerlerini ders kitaplarında bulunan metinler aracılığıyla bireylere aktarır. Bu değerlerin önem ve rollerinin yanında, bu değerlere uymanın da önemli olduğunu belirtir. Çocukların topluma edilgen değil de etken bir şekilde uyum sağlamasını amaçlar.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, araştırmacıya doğrudan veri kaynağına ulaşma imkânı verir. Bağlam ve olguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak detaylı betimlemeler yapılmasını, sentezlenerek elde edilen bilgilerden yola çıkılarak ikna edici genellemeler yapılmasını sağlar (Büyüköztürk, 2011). Doküman incelemesi denildiğinde sadece yazılı materyaller düşünülmemelidir. Doküman denince fotoğraf, video, resim gibi kaynaklar da görsel dokümanları oluşturmaktadır.

Verilerin analizinde betimsel analiz yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e (2008: 224) göre; betimsel analizde temalar önceden belirlenir, veriler bu belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde doğrudan alıntılara sıkça yer verilerek araştırılması istenen verileri çarpıcı bir biçimde yansıtmak hedeflenir. Betimsel analiz; elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulmasını sağlaması açısından önemlidir. Bu analizin ilk aşamasını verilerin sistematik ve açık bir biçimde betimlemek oluşturmaktadır. Betimleme işleminin ardından, yapılan betimlemelerin açıklanması, neden-sonuç ilişkilerinin irdelenmesi ve sonuçlara ulaşılması aşamalarına geçilir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 02.12.2011 tarih ve 8348 sayılı yazıları (28.11.2011 tarih ve 179 sayılı kurul kararı) ile 2012-2013 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Evrensel İletişim Yayınları’na ait 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından oluşturmaktadır. 2012-2013 Eğitim-öğretim yılında kullanılan

kitaplar incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Evrensel İletişim Yayınlarına ait iki kitabın olduğu görülmüştür (MEB 2013, Ders Kitapları). Bu kitaplar incelendiğinde içeriklerinin aynı kazanımlara ait olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Çanakkale bölgesinde kullanılması, kitap hakkında uzman görüşlerine daha hızlı ulaşabilmesi nedeniyle Evrensel İletişim Yayınları'na ait bu kitap, incelemeye tabi tutulmuştur. 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı da kendi içinde 1. Kitap ve 2. Kitap olmak üzere 2 kitaptan oluşmaktadır. 1. Kitap eğitim öğretim döneminin birinci döneminde, 2. Kitap olarak adlandırılan kitap da ikinci dönem okutulan kitabı ifade etmektedir.

3. sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi için öncelikle literatür taraması yapılarak araştırmanın alt yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun için konu ile ilgili kitaplar, akademik dergiler, sözlükler, tezler, Milli Eğitim Şuraları ve bu şuralara ait kararlar, Hayat Bilgisi öğretim program kılavuzu incelenmiş, edinilen bilgiler yeniden yapılandırılarak sunulmuştur.

Betimsel Analiz İçin Bir Çerçeve Oluşturma: Bu aşamada değerler ile ilgili alanyazın taranarak bu çalışmalarda geçen temel evrensel değerler incelenmiştir. Edinilen bilgilerden hareketle çalışmalarda geçen ortak değerlerden, temel evrensel değerler belirlenerek çalışmanın çerçevesi oluşturulmuştur. Adalet, aileye önem verme, barış, çalışkan olma, dayanışma, duyarlık, dürüstlük, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmak, saygı, sevgi, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik olarak belirlenen temel evrensel değerler aynı zamanda çalışmanın alt problemlerini de oluşturmaktadır.

Temel Evrensel Değerlerin Belirlenmesinde Uzman Görüşü Alma: Temel evrensel değerler belirlenirken literatürden yararlanıldığı gibi, bu literatüre dayalı çıkarım yaparken ilgili alan uzmanlarının da görüşleri alınmıştır. Bunun için 3 uzmanının görüşü alınarak Miles ve Huberman'ın (1994) geliştirdiği formül ($Güvenirlilik = \frac{Görüş\ birliği}{Görüş\ birliği + görüş\ ayrılığı}$) kullanılarak araştırmanın güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu formüle göre güvenilirlik 0.75 olarak kaydedilmiştir.

Kod Rehberi: Belirlenen temel evrensel değerler literatür ışığında birden çok kaynak kullanılarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamaların ardından belirlenen değerleri ifade eden kavramlar seçilerek kodlanmıştır. Değerleri ifade eden kavramlar belirlenerek kod rehberi oluşturulmuştur. Oluşturulan kod rehberinin oluşturulmasıyla ilgili detaylar Ek'te gösterilmiştir.

Verilerin Analizi: Araştırmanın verileri çözümlenirken MAXQDA 11.01 programından yararlanılmıştır.

Verilerin Bilgisayar Ortamına Aktarılması- (MAXQDA 11.01 Programı Aracılığıyla): İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları bilgisayar ortamına aktarılarak, bilgisayarda incelenmiştir. Bunun için öncelikte Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden kitapların pdf formatında indirilmesi işlemi gerçekleştirilmiştir. Hayat Bilgisi kitaplarının pdf hali MAXQDA 11.01 programına aktarılmıştır. Belirlenen değerler; MAXQDA 11.01 programında tek tek kodlanıp, verilerin bu kodlar ışığında incelenmesi sağlanmıştır. Bu kodların her biri bir değeri ifade etmektedir. Her bir değeri ifade eden kod farklı renk ile ifade edilerek daha kolay ayırım yapılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Tematik Çerçeveye Göre Verilerin Analizi: Hayat Bilgisi ders kitaplarında bulunan metinler ve görseller; belirlenen temalara yani kodlara göre okunup incelenerek işaretlenmiştir. Bir değeri ifade eden her bir cümle veya resim bu kodlara atılarak, değerlerin sayısının ve frekansının ortaya çıkarılması sağlanmıştır.

Verilerin Analizinde Uzman Görüşünden Yararlanma: Hayat Bilgisi ders kitapları araştırmacı tarafından belirlenmiş kodlanmış değerler ışığında incelenip temalandırılmıştır. Bu işlemin ardından kişisel yanlılığın çalışmaya aksetmemesi amacıyla aynı işlem için 3 farklı uzmanın da görüşü alınarak herkesçe ortak kabul edilecek ifadelerin belirlenmesi sağlanmıştır. Kodların temalandırılması sürecinde uzmanların görüşü; tıpkı temel evrensel değerlerin belirlenmesinde olduğu gibi, Miles ve Huberman'ın (1994) formülü (Güvenlik= Görüş birliği/Görüş Birliği+Görüş ayrılığı) ile ortaya konmuştur. Bu formüle göre güvenilirliğin 0.81 olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Miles ve Huberman'a (1994) göre güvenilirliğin sağlanması için yeterli bir sonuç olarak görülmektedir. Böylece yapılan bu nitel çalışmada verilerin yorumlanmasında; araştırmacının kişisel özelliklerinin, çalışmanın güvenilirliğini olumsuz etkilemesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Hayat Bilgisi ders kitaplarında bulunan metinlerin ve görsellerin sadece bir kişiye göre ne anlam ifade ettiği değil, birden fazla kişiye göre ne anlam ifade ettiği belirlenerek ortak görüş elde edilmiştir. Bu işlem de çalışmanın güvenilirliği açısından önem arz etmektedir.

Verilerin Tablolaştırılması ve Görsel Olarak İfade Edilmesi: Bu aşamada her bir kitap ve bu kitapta bulunan değerler, ayrı ayrı renk skalası ile ifade edilerek birbirlerine göre yoğunluk durumları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. MAXQDA 11.01 programı kullanılarak farklı değerleri ifade eden renklerden oluşan Tablo-2 hazırlanmıştır. Her bir kitap için ayrı ayrı hazırlanan bu tablodan başka bir de her iki kitapta bulunan değerleri ifade eden genel şablon çıkartılarak, genel yorumun yapılması amaçlanmıştır.

Bulguların Tanımlanması: Bu aşamada belirlenen metinler ve görseller tanımlanarak yorum yapılır. Bu kısımda elde edilen veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bulgular tanımlanırken kolay, anlaşılır bir dil kullanmaya özen gösterilerek gereksiz tekrarlardan kaçınılmaya çalışılmıştır.

Bulguların Yorumlanması: Verilerin tanımlanmasının ardından elde edilen verilerin yorumlanması, açıklanması aşamasına geçilmiştir. Bu kısımda elde edilen veriler neden-sonuç ilişkileri altında incelenerek, her bir değer ile ilgili karşılaşılan farklı boyutlara değinilmeye çalışılmıştır. Değerlerin içerdikleri farklı boyutlardan en uç örnekler ile tam olarak değeri ifade eden örnekler ortaya konularak yorumlanmıştır.

Kısaltmalar

HBDK1: İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitabı,

HBDK2: İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi ikinci kitabı ifade etmektedir.

Bulgular ve Yorum

Tablo 2:Değer-Renk Tablosu

Yukarıdaki tablo Hayat Bilgisi ders kitaplarında geçen değerleri farklı renklerle ifade etmesi, değerlerin dağılımlarının ne şekilde olduğuna dair genel bir görüş sunması açısından önemlidir. Soldan sağa doğru giden farklı renkler sırasıyla hangi değerlerin ne kadar sıklıkla karşımıza çıktığını göstermektedir. Örneğin birinci satırdaki 1 kutucuk şeklindeki açık pembe rengi temsil ettiği sorumluluk değerinin ders kitabında bir cümlede geçtiğini göstermektedir. Hemen açık pembenin yanında olan 5 kutucuk şeklindeki lacivert renk ise Hayat Bilgisi ders kitabında sorumluluk değerinin üst üste 5 kez vurgulandığını göstermektedir. Sırasıyla devam eden bu renk kutucukları değerlerin hangi sıklıkla devam ettiğini göstermesi ve tüm kitaba genel bir bakış sağlaması açısından önem arz etmektedir. Sırasıyla koyu pembe ve açık pembe ile gösterilen sevgi ve sorumluluk değerlerinin diğer değerlere oranla daha çok sayıda olduğu bulunmuştur. Tabloya bakıldığında değerlerin genellikle bir yerde toplanmadığı farklı yerlerde farklı şekillerde karşımıza çıktığı görülmüştür.

Tablo 3: Tüm Değerlerin Frekansları

Değer	Frekansı
Adalet	40
Aileye önem verme	81
Barış	12
Çalışkan olma	49
Dayanışma	49
Duyarlık	49
Dürüstlük	16
Hoşgörü	39
Misafirperverlik	10
Özgürlük	13

Sağlıklı olma	45
Saygı	62
Sevgi	111
Sorumluluk	109
Temizlik	14
Vatanseverlik	35
Yardımseverlik	54

Ders kitapları *adalet* değerlerini içermesi bakımından incelendiğinde birinci kitapta 21 yazılı ifade, 2 tane resim; ikinci kitapta ise 16 yazılı ifade ile 1 adet ilgili resim olmak üzere bu değerlerin toplam 40 farklı yerde işlendiği görülmektedir. Aşağıda *adalet* değeri ile ilgili olarak örnek cümle verilmiştir:

“...Ben başkan seçilirse sorunlarımızı sabırla ve hoşgörülle dinleyip çözüm yolları üretmeye çalışacağım. Çözemediğimiz sorunlarımızı öğretmenimize tarafsız bir şekilde anlatıp yardım isteyeceğim.” (HBDK, s:21)

İfadesi yer almaktadır. Aday olan bu öğrenci, sınıf başkanı seçildiği takdirde, sınıfta çıkan olumsuz durumlarda öğretmenden yardım isterken tarafsız bir şekilde, ayırım yapmaksızın öğretmeni ile durumu paylaşacağına dair söz vermektedir. Burada tarafsızlığın *adalet*in sağlanmasında önemli bir kavram olduğunun vurgulandığı düşünülmektedir.

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta *aileye önem verme* değeri ile ilgili olarak 27 yazılı ifade, 15 tane resim; ikinci kitapta ise 21 yazılı ifade ile 18 adet ilgili resmin olduğu, toplamda bu değerlerin 81 kez farklı şekillerde yer aldığı görülmektedir. Bu değer ile ilgili olarak HBDK 2 (s. 168):

“Sefa: Bence her insanın öncelikle ailesine ihtiyacı vardır. Özellikle bebeklik ve çocukluk döneminde ailemiz bize bakar, ilgi ve sevgi gösterir. Her türlü tehlikeden bizi korur. Büyüdükçe biz de onlara destek oluruz.”

ifadesi yer almaktadır. Burada bir çocuğun aileye ihtiyacının olduğu, ailenin çocuklarına ilginin yanında sevgi gösterdiği vurgulanarak aile kavramının çocuk için ne ifade ettiği üzerinde durulmaktadır.

Barış değerine bakıldığında bu değer ilköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta 10 yazılı ifade; ikinci kitapta ise 1 yazılı ifade ve 1 adet resim ile toplamda 12 farklı şekilde işlendiği görülmektedir. Barış değeri ile ilgili ders kitabında incelenen ve yorumlanan bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Bir de küslerin barışmasına neden olduğu için bayramlar bence toplumsal paylaşımların olduğu günlerdir. Mesela geçen bayram birbirine küs olan Rıza dayımla Satı halam bizim evde karşılaştılar. Babam, "Bayram günü küslük olmaz." dedi. Onlar da barıştılar." HBDK 1 (s. 35)

Yukarıdaki ifadede bir çocuğun bayram hatıralarından bahsederken, aslında bayramların aynı zamanda barış günleri olduğu, küslerin birbiri ile kucaklaştığı güzel günler olduğunun vurgulanarak barış değerinin ne anlama geldiğinin ifade edildiği görülmektedir.

Çalışkan olma değeri ile ilgili olarak ilköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta 14 yazılı ifade, 1 resim; ikinci kitapta ise 31 yazılı ifade ile 3 ilgili resim toplam 49 yerde karşılaşılmaktadır. Bu değer ile ilgili olarak geçen ifade şöyledir:

"...Benim arkadaş seçimimdeki kararlarımı pek çok şey etkiler. Çalışkanlık ve sözünde durma bunların başında gelir..." (HBDK 1, s:16)

Burada çocukların çalışkan olmalarının aynı zamanda onların arkadaşlık ilişkilerinde önemli rol oynadığı belirtilerek, onların çalışkan olmaya teşvik edildikleri düşünülmektedir.

Dayanışma değerine bakıldığında İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta 22 yazılı ifade, 8 tane resim; ikinci kitapta ise 14 yazılı ifade ile 5 resim olmak üzere toplamda 49 kez işlendiği görülmüştür.

"Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Atatürk Türk milletiyle dayanışma içinde çalışmış." diye ekledi Yavuz." (HBDK 2, s:139)

Yukarıdaki konuşmalarda dayanışmanın öneminden bahsedilmektedir. Atatürk'ün önderliğinde Türk milletinin dayanışmasının sağlanması ile birlikte, işgale karşı tek vücut olarak yurdun kurtarılmasının gerçekleştiği vurgulanmaktadır.

Dürüst olma değerine bakıldığında birinci kitapta 8 yazılı ifade, 2 tane resim; ikinci kitapta ise 6 yazılı ifade olmak üzere bu değer toplam 16

farklı yerde işlendiği görülmüştür. Dürüstlük değeri ile ilgili ders kitabında incelenen ve yorumlanan bulgulardan bazıları şunlardır:

“Eda: Benim için arkadaşımın olması gereken en önemli özellik doğruluk ve dürüstlüktür. Çünkü dürüst insanlar verdikleri sözü tutarlar. Haksızlık yapmazlar. Dedikodu yapmazlar. Böyle arkadaşlarımla yanında kendimi rahat hissederim.”HBDK 1 (s. 16).

Duyarlık değerine bakıldığında birinci kitapta duyarlık değeri ile ilgili olarak 20 yazılı ifade, 6 tane resim; ikinci kitapta ise 21 yazılı ifade ile 1 adet resmin olduğu toplamda 48 kez bu değere yer verildiği görülmektedir.

Duyarlık değeri ile ilgili olarak şu resim yer almaktadır: (HBDK 2,s: 122).

Duyarlık ile ilgili yukarıdaki bu resim çevreye karşı duyarlı olmak gerektiğini, aksi takdirde meydana gelebilecek olumsuz durumları göstermesi açısından önemlidir. Ağaçların kesilmesi, fabrikadan çıkan zararlı gazların resmedildiği bu tabloda, “dünya bizim evimiz, evimizi severiz” ifadesi ile çevreye karşı duyarlı olunması gerektiğinin mesajının verildiği görülmektedir.

3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta hoşgörü değeri ile ilgili olarak 19 yazılı ifade, 3 tane resim; ikinci kitapta ise 10 yazılı ifade ile 7 adet resmin olduğu, toplamda bu değer 39 kez farklı şekillerde yer aldığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak geçen ifade şöyledir (HBDK 2, s.115):

“3-A sınıfı öğrencileri benzerlikleri ve farklılıklarıyla birbirlerini seviyorlar. Her insanın farklı yetenek ve güçlerinin olabileceğini biliyorlar. Aynı zamanda benzerliklerin de olabileceğinin farkındalar. Bu durumun doğal olduğunu kabul edip birbirlerine saygı duyuyor ve hoşgörü ile yaklaşıyorlar. Çünkü her insanın eşsiz ve çok özel olduğunu düşünüyorlar.”

Hoş görü ile ilgili olarak ele alınan bu metinde hoşgörülü olmanın; insanların benzerlik ve farklılıklarının farkında olarak, farklılıklara karşı anlayışlı olmaları anlamına geldiği vurgulanmaktadır.

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta *misafirperverlik* değeri ile ilgili olarak 5 yazılı ifade, ikinci kitapta ise 4 yazılı ifade ile 1 adet resim olmak üzere toplamda bu değerin 10 farklı yerde işlendiği görülmektedir. Bu değer ile ilgili olarak (HBDK 2, s:110) geçen ifade şöyledir:

"...Vardır evimizde misafire özel oda.

Turistleri ağırlarız Antalya'da, Bodrum'da.

Daha birçok güzellik var yurdumda..."

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta *özgürlük* değeri ile ilgili olarak herhangi bir ifadenin bulunmadığı; ikinci kitapta ise 13 yazılı ifadenin olduğu toplamda 13 kez bu değerin işlendiği görülmektedir. Özgürlük değeri ile ilgili ders kitabında incelenen ve yorumlanan bulgulardan bazıları şunlardır (HBDK 2,s:95):

*"Herkesin inancında, düşüncesinde hür olduğu,
bireylere istediği gibi düşünme, düşüncelerini açıklama
ve yayma özgürlüğü tanındı."*

Atatürk'ün yaptığı hizmetlerini anlatan yukarıdaki metinde Atatürk'ün Cumhuriyet ile birlikte insanlara bazı özgürlüklerin tanınmasını sağladığı ifade edilmektedir. Bu ifade özgürlüğün insanların hür yaşamasını sağlayan önemli bir etken olduğunu belirtmesi açısından önem arz etmektedir.

Sağlıklı olma değerine bakıldığında birinci kitapta 22 yazılı ifade ile 16 resmin; ikinci kitapta ise 5 yazılı ifade ile 1 adet resmin bulunduğu görülmektedir. Genel olarak sağlıklı olma değerinin, 44 farklı şekilde yer aldığı görülmektedir.

"Yavuz ise her gün üç öğün yemek yiyordu. Dengeli ve düzenli beslenmeye özen gösteriyordu. Sağlıklı, doğal ürünler tüketmeye dikkat ediyordu. Öğün aralarında meyve yiyordu. Tavuk, balık, yumurta, süt, yoğurt, peynir ve sebze yemeye özen gösteriyordu. Yavuz sağlıklı büyümek ve gelişmek için düzenli beslenme alışkanlığı edinmişti."

3.Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta *saygı* değeri ile ilgili olarak birinci kitapta 30 yazılı ifade ile 11 resmin; ikinci kitapta ise 17 yazılı ifade ile 3 adet resmin toplamda bu değerin 61 farklı yerde işlendiği görülmektedir. Bu değer ile ilgili olarak

"Canım ablacığım, senin kadar benim de öğrenim görme hakkım var. Ben ders çalışırken müziğin sesini kısarsan bu hakkıma saygı duymuş olursun." HBDK 1 (s.93)

şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Burada aile üyelerine olan saygının yanında, saygının bir diğer türü olan kişisel haklara saygının da vurgulandığı görülmektedir.

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları *sevgi* değeri açısından incelendiğinde bu değer birinci kitapta 35 yazılı ifade, 22 resim; ikinci kitapta ise 41 yazılı ifade ile 13 adet resim ile toplamda 111 kez ele alındığı görülmektedir.

"Bizler evimizin sevgi dolu ortamında doğarız. Orada sevgi içinde büyürüz. Bu nedenle evlerimizde kendimizi güvende hissederiz."

Yukarıda geçen ifadede sevginin insanların duygu, düşünce ve hislerinde ne şekilde etkiler yarattığına vurgu yapıldığı görülmektedir.

3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta *sorumluluk* değeri ile ilgili olarak birinci kitapta 33 yazılı ifade ile 14 resim; ikinci kitapta ise 50 yazılı ifade ile 12 adet resim bulunmaktadır. Genel olarak 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında sorumluluk değerinin, 109 farklı yerde işlendiği görülmektedir. HBDK 2 (s. 93)' de geçen bir ifade şöyledir:

"...Sevgili anneciğim, babacığım haklarımın yanı sıra sorumluluklarımın da olduğunu biliyorum. Ödevlerimi yapıyorum. Odamı topluyorum. Elektriği ve suyu dikkatli kullanıyorum..."

Temizlik değeri 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta 8 yazılı ifade, 3 resim; ikinci kitapta ise 3 yazılı ifade ile toplamda 14 kez işlenmektedir. HBDK 1 (s. 22)' de temizlik değeri kapsamında ele alınabilecek bir ifade şöyledir:

"Murat çamurlu ayaklarıyla koridora girdi. Hizmetlinin yeni paspas yaptığını görünce çok utandı. "Ayakkabılarımı temizleyerek binaya girseydim bu sorunu yaşamayacaktım." diye düşündü. Hizmetliden özür diledi. Bahçeye çıkıp ayakkabılarını temizledi."

Yukarıda Murat'ın ayakkabılarını temizlemeden binaya girdiği ve bu durumu fark edince yaşadıkları anlatılmaktadır. Bu ifadeden; temizlik değerinin ve her ortamda belli temizlik kurallarına dikkat edilmesinin öneminin vurgulanmak istendiği anlamı çıkarılabilmektedir.

İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı *yardımseverlik* değeri ile ilgili olarak değerlendirildiğinde birinci kitabın 35 yazılı ifade ile 3 adet resim; ikinci kitabın ise 10 yazılı ifade ile 7 adet resim içerdiği toplamda bu değer 54 farklı yerde işlendiği görülmektedir. Bu değerle ilgili olarak ders kitabında şu bölüm yer almaktadır:

“Mert: Yerküre modelinin üzerindeki yırtılmış bölümlerin onarımı için üst sınıflardaki arkadaşlarımızdan yardım isteyebiliriz.”(HBDK s:25)

Vatanseverlik değeri ele alındığında bu değer ilköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi birinci kitapta 25 yazılı ifade, 1 resim; ikinci kitapta ise 8 yazılı ifade ile 1 adet resim ile toplamda 35 farklı yerde ele alındığı görülmektedir. Vatanseverlik değeri ile ilgili olarak şu ifade geçmektedir HBDK 2 (s.138):

“Atatürk 19 Mayıs günü Bandırma vapuruyla Samsun'a gitmiştir. Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı o gün Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcıdır. Atatürk Samsun'dan sonra Amasya'ya, Erzurum'a ve Sivas'a giderek halkın önde gelen temsilcileriyle görüşmeler yapmıştır. Halka kurtuluş mücadelesini yapmanın anlam ve önemini anlatmıştır.”

Yukarıdaki metin; Atatürk'ün vatanı için yaptığı çalışmaları göstermektedir. Bunun için halk ile bütünleşmesi, halkı bu konuda birlik olmaya davet etmesi ve onları desteklemesi ifade edilmektedir. Ders kitabında bulunan bu metin aracılığı ile çocuklara vatanseverlik değerinin fedakârlık ve özveri gerektirdiğinin öneminin belirtmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada; ders kitaplarında en çok geçen değer başta sevgi, sonra sorumluluk olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra misafirperverlik ve barış değerlerinin ise diğerlerine göre en az bahsedilen değerlerden olduğu görülmektedir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarında geçen görsel ve yazılı ifadeler incelendiğinde bazı anlamlı bulgulara da ulaşılmıştır. Bunlar şöyledir:

- Araştırmada dayanışma ve yardımseverlik kapsamında ele alınan metinlere bakıldığında, bunlarda her iki değer de genellikle birlikte ele alındığı görülmektedir. Dayanışma halinde olmak için insanlara yardım yapılmasının gerektiği anlaşılan ifadelerde bu durum ile karşılaşılmaktadır.
- Aileye önem verme ve sevgi değerine bakıldığında, birçok yerde aslında bu değerlerin iç içe olduğu bulunmuştur.
- Temizlik ve sağlıklı olma değerleri kapsamında ele alınabilecek metinlere ve resimlere bakıldığında bunların da birbirleri ile ilişkili ve birlikte ele alındıkları görülmektedir.
- Adalet ve dürüstlük değerlerine bakıldığında bu değerler de birbiri ile ilişkilidir ve dürüstlük değerinden bahsedilen birçok yerde adalet değerinin de işlendiği görülmektedir.

- Çalışkan olma ve sorumluluk değerleri ile ilgili ele alınabilecek metin ve resimlerde bu iki değer de birlikte ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

5.1. Sonuç ve Tartışma

Sosyal bir varlık olan insan; diğer insanlar ile sürekli bir etkileşim ve iletişim halindedir. Günlük yaşamda gerçekleşen bu etkileşim ve iletişim esnasında ortaya bazı kurallar, ölçütler çıkmaktadır. Bu ölçütler insanlar arası ilişkileri ve davranışları düzenleyen, insan için var olan değerlerdir.

İlköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelendiği bu çalışmada önemli bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda İlköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında en çok ele alınan, işlenen değerlerin *sevgi* ve *sorumluluk*; en az işlenen değerlerin ise *misafirperverlik* ve *barış* değerleri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç; Aral'ın (2008) 6. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metinlerdeki değerleri tespit etmek amacıyla yaptığı çalışmanın sonucunu da kısmen destekler niteliktedir. Aral'ın (2008) çalışmasının sonucuna göre, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde en çok yer alan değerler *sevgi*, *saygı* ve *vatanseverlik* değerleridir. Bu çalışmada *vatanseverlik* değerinin Türkçe ders kitaplarında olduğu kadar çok vurgulanmadığı görülmektedir. Türkçe ve Hayat Bilgisi ders kitaplarında *sevgi* değerinin daha çok ele alınmasının sebeplerinin başında bu değer gelişim dönemleri ile ilgili olarak verilmesi değil, *sevgi* değerinin her zaman önemli ve anlamlı nitelikte olması düşünülebilir. Nitekim sadece ilköğretim 3. sınıf ve 6. sınıf değil, tüm eğitim kademelerinde bireyin hayatını olumlu anlamda etkilemesi açısından *sevgi* değeri önem arz etmektedir. Zira Şen'in (2008) 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinleri değerler açısından incelemek amacıyla yaptığı çalışmada da Aral'a (2008) benzer olarak *sevgi* ve *vatanseverlik* değerlerinin en çok yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma da, yukarıda adı geçen iki çalışmada yer alan *sevgi* değeri ile ilgili ulaşılmış sonuçları destekler niteliktedir.

Aktan'ın (2012) Milli Eğitim Bakanlığının okullara tavsiye ettiği 100 temel eserden seçilen 21 kitapta bulunan değerleri Sosyal Bilgiler öğretim programında var olan değerler ile uyumunu incelediği çalışmasında, bu temel eserlerde in çok işlenen değer *sevgi* değeri olduğu sonucuna varılmıştır. Buradan Milli Eğitim Bakanlığının tavsiye ettiği temel eserler ile var olan eğitim programına göre hazırlanmış ders kitaplarının *sevgi* değerini içermesi bakımından paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Şen'in (2008) ve Aral'ın (2008) çalışmalarında ve bu çalışmada sevgi değerinin çok miktarda yer alma sebeplerinden biri de *sevgi* değerinin tüm değerleri kapsayacak nitelikte bir değer olduğu düşünülebilir. Zira değerlerin temelinde *sevgi* değerinin olduğu söylenebilir. Şöyle ki *yardımseverlik* değeri düşünüldüğünde insan sevgisinin, *vatanseverlik* değeri düşünüldüğünde vatan sevgisinin, *aileye önem verme* değeri düşünüldüğünde aile üyelerine olan sevginin akla geldiği görülebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında tüm değerleri kapsayan değer olarak yorumlanabilen *sevgi* değerinin, ders kitaplarında bu denli çok yer almasının nedeni böyle açıklanabilir. Hayat Bilgisi ders kitapları; sevgi teması kapsamında değerlendirildiğinde, resimlerle birlikte sevgi temasının işlendiği, çocukların sevmesi gerektiği düşünülen şeylerin belirtilerek örneklendirildiği görülmektedir. Bu örnekler aracılığıyla çocuklarda sevgi ile ilgili farkındalık düzeylerinin artırılmak istendiği göze çarpmaktadır.

Sevgi; her şeyden önce bireyin kendini sevmesiyle anlam bulur. Kendini seven insan, çevresindekileri, hayatı, yaptığı işi, her şeyi sever. Bu durum insanın hayata ve kendine olumlu bakmasını ve bunun sonucunda da hayattan zevk alarak, biyolojik ve psikolojik anlamda sağlıklı olmasını sağlar. Bunun için çocuklara bu değer en iyi şekilde aktarılması ve onların bu değeri yaşamaları için gerekli koşulların sağlanması gerekmektedir.

Sevginin olmadığı toplumlarda diğer değerler de olumsuz etkilenecektir. Bunun sonucu olarak da toplumda uyumsuzluklar, düzensizlikler baş gösterecektir. Bugün dünyada meydana gelen savaşlarda, çatışmalarda, kavgalarda bir neden aranacaksa; bu neden sevgi değerinin gün geçtikçe değerini ve önemini yitirmesi düşünülebilir. Eğitim öğretim ortamlarında en çok kullanılan kaynaklar olması bakımından önem arz eden ders kitaplarında, bu değer en iyi şekilde resimler ile de desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Yapılan çalışmalar sonucunda *sevgi* değerinin (Aral 2008, Şen 2008) ders kitaplarında en çok yer alan değer olmasının altında yatan bir diğer sebep, bu değer öncelikle kişinin kendini sevmesi ile ilişkilendirilebilir. *Sevgi* değerini birey öncelikle iç dünyasında yaşamalı ki çevresine de yansıtılsın. Bu çerçevede diğer birçok değere temel oluşturması ve çocukların gelişimleri açısından önemli olması nedeniyle, Hayat Bilgisi ders kitaplarında *sevgi* değerine daha çok ağırlık verildiği düşünülmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda en çok işlenen bir diğer değer de '*sorumluluk*' değeri olduğu görülmüştür. Bu sonuç Belet, Deveci (2008) ve Taşdemir'in (2012) çalışmalarını kısmen destekler niteliktedir. Belet ve Deveci'nin (2008) 1 ve 5. sınıflar arası Türkçe ders kitaplarındaki metinleri değerler açısından incelediği çalışmaya göre; Türkçe ders kitaplarında en

çok yer alan değerlerin *hoşgörü*, *sorumluluk*, *çalışkanlık*, *dürüstlük* olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan bu çalışma ile Belet ve Deveci'ye (2008) ait çalışma kıyaslandığında *sorumluluk* değeri açısından sonuçların benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Bunun altında yatan sebebin çocukların gelişimsel özellikleri olduğu düşünülebilir. Çünkü İlköğretim dönemi, çocukların belli bazı alışkanlıklar ve sorumluluklar kazanmasında ve bunları en iyi şekilde yerine getirmesinde kritik bir dönemdir. Yapılan diğer çalışmaların ve bu çalışmanın sonucuna göre, *sorumluluk* değerinin ilköğretim dönemindeki çocuklara ders kitapları aracılığıyla en çok kazandırılmak istenen değerlerden biri olduğu düşünülebilir. Bu nedenle birçok kitapta bu değer işlenmesi, çocukların bu değeri pekiştirmelerinin sağlanmak istenmesi ile ilişkilendirilebilir. 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışma, Belet ve Deveci'nin (2008) çalışmasında olduğu gibi *sorumluluk* değeri açısından benzerlik göstermektedir. Ancak yapılan bu çalışmada 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında *hoşgörü*, *çalışkanlık* ve *dürüstlük* değerleri açısından farklılıkların olduğu görülmektedir. *Hoşgörü*, *çalışkanlık* ve *dürüstlük* değerleri, Belet ve Deveci'nin (2008) çalışmasında en çok yer alan değerler olarak ifade edilirken; bu çalışmada orta düzeyde oldukları sonucuna varılmıştır. Bu farklılığın; kitapların farklı sınıfları temsil etmesi ve yazarlarının farklı olması gibi sebeplerden dolayı olduğu düşünülebilir. *Sorumluluk* değerinin ders kitaplarında bu denli çok işlenmesinin bir diğer sebebi de şöyle açıklanabilir: *Sorumluluk* duygusu gelişmiş bireyler, başkaları tarafından yönlendirilme ihtiyacı duymazlar. Çünkü onları içten kontrol eden bir mekanizma vardır. Bu mekanizma onların yapması gerekenleri yapması için sürekli denetim halindedir ve kişiyi bu noktada uyarır. Kişi kendiliğinden bu süreci tamamlar. İşte *sorumluluk*, kişinin kontrol mekanizmasıdır. Bunun için *sorumluluk* değerinin ders kitaplarında bulunan etkinlikler, resimler ve metinler aracılığı ile çocuklara kazandırılması ve yaşatılması çok önemlidir.

Çalışma sonucunda, ilköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında en az görülen değerlerin *misafirperverlik* ve *barış* değerleri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Şen'in (2008) Türkçe ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelediği çalışmayı destekler niteliktedir. '*Misafirperverlik*' değerinin, ders kitaplarında diğer değerlere oranla daha az yer almasının sebepleri farklı şekillerde düşünülebilir.

Değerler, zamanın getirdiği koşullara göre şekil alan önemli ölçütlerdir. Şartlar ve durumlara göre zamanla değişip, revize olabilmekte veya bazen tamamen yok olabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında *misafirperverlik* değerinin, hayat şartları ve koşullar ile gün geçtikçe

anlamını yitirmesi ile bu değerin ders kitaplarında az işlenmesi ilişkilendirilebilir. Farklı bir yaklaşım ile düşünöldüğünde bu değerin az işlenmesinin arkasında yatan temel varsayımın; Türk milletinin bu değere zaten sahip olduğu ön kabulü olabilir.

İlköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında en az işlenen bir diğer değerin de *barış* değeri olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim bu sonuç Şen'in (2008) yaptığı çalışma ile benzer nitelikte olduğundan literatürü de destekler niteliktedir. Barış kavramı, insanların bir arada mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşaması için gerekli en temel değerlerden biridir. Bugün dünyaya baktığımızda işgaller, savaşlar, çatışmalar ve kavgalara rastlamaktayız. Bu nedenle ders kitaplarında barış değerinin daha çok işlenmesi, kitaplardaki metinler aracılığıyla günlük hayat ile bağlantı kurularak daha çok etkinlikler yaptırılması gerekmektedir. Böylece çocukların ders kitaplarında ve okulda öğrendiklerini, günlük hayat ile ilişkilendirerek bu değerin önemini kavramaları sağlanmış olacaktır. Günümüzde eğitimin yeni hedefi, çocukları bilgi yığını yapmak değil; onların öğrendikleri bilgileri kullanabilmesine olanak tanıyan etkinlikler yaptırarak bilgiyi yeniden yapılandırmalarını sağlamaktır. Bu nedenle Hayat Bilgisi ders kitapları, barış değeri açısından geliştirilebilir.

Temel evrensel değerlerin işlenmesinde ve sunulmasında, eğitim öğretim ortamlarında en çok kullanılan materyaller olmaları bakımından, ders kitapları önemli araçlardır. Elde edilen bulgular sonucunda özellikle de değerler ile ilgili farkındalığın sağlanmasında, resimlere, tarihteki önemli kişilere, örnek şahsiyetlere yer verildiği görölmüştür. *Misafirperverlik*, *barış* gibi değerlerin diğerlerine oranla daha az olduğu; *sevgi*, *sorumluluk* gibi belli değerlerin ise daha çok altının çizildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2012-2013 öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile okutulmaya karar verilen, İlköğretimde değerler eğitiminin sunulduğu ders kitapları olmaları açısından önem arz eden 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının; temel evrensel değerler açısından yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Öneriler

Değerler eğitiminin amacına göre değerler eğitiminde sadece çocuklara bilgi verilmekle kalmamalı, onların edindikleri bu bilgiyi kavramaları ve yapılandırmaları da sağlanmalıdır. Bu çerçevede çalışmamızın sonucuna göre ortaya çıkan öneriler aşağıda ifade edilmektedir:

- Ders kitapları; barış, misafirperverlik, özgürlük, temizlik gibi değerleri içermesi bakımından zenginleştirilmelidir.

- Bu çalışma değerler eğitiminin verildiği diğer ders kitapları ile birlikte ele alınarak karşılaştırma yapılabilir. Örneğin Türkçe, Din Kültürü ve Ahlak bilgisi gibi derslere ait kitaplar ile birlikte ele alınarak karşılaştırmalar yapılabilir.
- Ders kitaplarının değerler eğitimi açısından yeterliği konusunda öğretmen görüşlerine de başvurulabilir. Elde edilen bulgular ışığında da çeşitli ders kitabı örnekleri, önerileri sunulabilir.
- Değerler eğitimi ile ilgili olarak ders esnasında, sınıf gözlemi yapılabilir. Elde edilen gözlem sonuçlarına göre ders kitaplarında hangi unsurların değiştirilmesi gerektiği hususunda önerilerde bulunulabilir.

Kaynakça

- Aktan, O. (2012). 100 Temel Eserlerde Yer Alan Değerlerle Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerlerin Uyumu. Yüksek Lisans Tezi. Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Aral, D. (2008). Milli Eğitim Bakanlığının Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Aydın, M.Z., Akyol Gürler, Ş. (2012). Okulda Değerler Eğitimi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Baysal, N. Z. (2006). "Hayat Bilgisi: Toplumsal ve Doğal Yaşama Bütüncül Bir Bakış". C. Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım, (1. Baskı) Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Belet, Ş. D. ve Deveci, H. (2008). Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu. Çanakkale: 2-4 Mayıs
- Bridge, B. (2003). Etik Değerler Eğitimi. İstanbul: Beyaz Yayınları
- Büyüköztürk Ş. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara. Pegem Akademi Yayınları
- Ekşi, H., Katılmış A. (2011). Karakter Eğitimi El Kitabı. Ankara: Nobel Yay.
- Fichter, J. (2011). Sosyoloji Nedir? Nilgün Çelebi (Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

- Güngör, E. (2010). Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güzel, D., Şimşek, A. (2012). Milli Eğitim Şûralarında Ders Kitapları. Sakarya Üniversitesi Journal Of Education Dergisi.
- Güzel, D ve Ergen, G. (2013). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Hayat Bilgisi Öğretim Programı ve Klavuzu, MEB: 2009 <http://talimterbiye.mebnet.net/Ogretim%20Programlari/ilkokul/2010-2011/HayatBilgisi-3.S%C4%B1n%C4%B1f.pdf> adresinden 13 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis : An Expanded Sourcebook*. (2nd Edition). California : SAGE.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği (2012). http://mevzuat.meb.gov.tr/html/27449_0.html adresinden 29 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları (2013) <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?ID=8947> adresinden 29 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü. İstanbul: MEB Yayınları.
- Sevinç, M. (2006). "Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları". Yurdağül Mehmedoğlu ve Ali Ulvi Mehmedoğlu (Ed.), Küreselleşme, Ahlak ve Değerler İçinde (S. 205-239). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. November, Vol. 1 Issue 5, P763-779, 17p.
- Taşdemir, A. (2012). Değerlere İlişkin Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan Örneklemindeki Türk Öğrencilerin Görüşlerinin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. Cilt:3 Sayı:12 (S. 1707-1728). [http://ehi\(s.ebscohost.com/eds/detail?sid=ba552908-12d5-435e-87d4-0a7356e9c396%40sessionmgr12&vid=4&hid=102&bdata=jkF1dGhUeX](http://ehi(s.ebscohost.com/eds/detail?sid=ba552908-12d5-435e-87d4-0a7356e9c396%40sessionmgr12&vid=4&hid=102&bdata=jkF1dGhUeX)

[BIPWlwJmxhbmC9dHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=82203573](http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/yenimufredat_raporu%5B1%5D.pdf) adresinden 28 Ağustos 2012 tarihinde alınmıştır.

Yaman, E. (2012). Değerler Eğitimi, Ankara: Akçay Yayınları.

Yeni Müfredat Raporu (2005)

http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/yenimufredat_raporu%5B1%5D.pdf
28 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Yıldırım, A., Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ek: Kod Rehberi

DEĞER	KODLARI
Adalet	Adil olma, eşit olma, haksızlık veya eşitsizlik yapmama, güven, doğru, hak, hakkaniyet, eşitlik
Aileye önem verme	Anne, baba, kardeş, aile içi ilişkiler, aile içi iletişim, aile içi paylaşma
Barış	Uzlaşma, anlaşma, barışma, savaş veya küskünlük olmaması, huzur
Çalışkan olma	Üretmek, çaba harcamak, zor, sabırlı olma, engelleri aşma, yılmama, başarı.
Dayanışma	İşbirliği, sıcaklık, yardımlaşma, birlik, beraberlik, karşılıklı sorumluluk.
Duyarlık	Hassas olmak, uygun olmak, farklı hassasiyetleri kabullenmek, çevreye verilen önem.
Dürüstlük	Dürüst olma, yalansız olma, yalan söylememe, güvenilir olma, aldatmama, doğru olma.

Hoşgörü	Müsamaha, olumluluk, anlayış, şefkat, affetme, farklılıklara karşı anlayış.
Misafirperverlik	Konuksever olma, davet etme, davetlerden hoşnut olma.
Özgürlük	Bağımsızlık, hür olma, baskı olmaması.
Sağlıklı olma	Sihhat, sağlam, spor, düzenli ve dengeli beslenme, esenlik.
Saygı	Hürmet, üstün görmek, değer vermek, önem vermek, teşekkür etmek.
Sevgi	Paylaşma, hoşgörü, değer verme, yakınlık, bağlılık, aşk, tutku, karşılıklı hoşlanma.
Sorumluluk	Yükümlü, disiplinli, sebatkâr olmak, bilinçli olmak, mesuliyet, vazifesini yapmak.
Temizlik	Kirli olmama, arılık, duruluk, mikroplardan uzak olma, pis olmama.
Vatanseverlik	Bağlılık, duyarlılık, vatan sevgisi.
Yardımseverlik	Çaba, gayret, istek, yardımcı olma, paylaşma.
